

общество, межкультурная коммуникация, без рассмотрения которых невозможно определить суть исследуемого понятия.

Ключевые слова: межкультурная толерантность, культурная идентичность, культура общества, культурные стереотипы, стратегии аккультурации, поликультурное общество, межкультурная коммуникация.

Barbelko N. S. The Relation Between Cross-Cultural Tolerance and Other Cultural Phenomena

The author of this article defines the concept of „cross-cultural tolerance” and describes a number of cultural phenomena which are connected with cross-cultural tolerance: cultural identity, the culture of society, cultural stereotypes, strategies of acculturation, multicultural society, cross-cultural communication. It is impossible to define the studied concepts without its consideration.

Key words: cross-cultural tolerance, cultural identity, the culture of society, cultural stereotypes, strategies of acculturation, multicultural society, cross-cultural communication.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Сейко Н. А.

УДК 373.5.035.461:37.018.3

Л. В. Канішевська

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАРШОКЛАНІКІВ
ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Трансформаційні процеси, що мають місце в сучасному українському суспільстві, зумовлюють нові погляди на виховання особистості, її становлення як суб'єкта, здатного до вільного гуманістично орієнтованого вибору, спроможної не лише адаптуватися, а й активно залучатися до життєдіяльності соціуму, виконувати сукупність соціальних ролей, насамперед, ролей громадянина, сім'янина, фахівця.

У зв'язку з цим постає необхідність визначення концептуальних засад виховання у молодого покоління, передовсім тієї його частини, яка перебуває на утриманні в загальноосвітніх школах-інтернатах, соціальної зрілості як інтегративної властивості особистості, що виявляється у сформованості соціальних настановлень, спрямованих на свідому реалізацію суспільних норм і цінностей; проявів соціальних

якостей; оволодіння сукупністю основних соціальних ролей, що дозволяють особистості компетентно діяти в усіх сферах суспільного життя.

Проблема виховання соціальної зрілості означена в працях учених-педагогів (С. Вершловського, О. Каменевої, М. Лебедика, Т. Мальковської, А. Мальчукової, О. Михайлова, А. Мудрика, А. Позднякова, В. Радула, В. Сухомлинського та інших). Водночас поза увагою дослідників залишилася складна та різноаспектна проблема виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена також суперечністю між об'єктивною потребою сучасного суспільства у вихованні соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів та недостатньою розробленістю теоретичних основ формування та розвитку цього особистісного утворення;

Мета статті – розкрити концептуальні засади проблеми виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності.

Будучи процесом організації та стимулювання активної діяльності особистості з оволодіння суспільним досвідом, засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного ставлення до життя, утвердження суспільно значущих норм і правил поведінки, сучасне виховання має відмовитися від авторитаризму в педагогічному спілкуванні, передачі дітям знань як непорушних догм соціального досвіду. Крім „готових” знань: досвіду здійснення діяльності за стереотипізованими стандартами, виховання покликане передбачити залучення дитини до творчої діяльності, сприяти збагаченню її досвідом емоційно-ціннісних відносин [1, с. 118].

Засвоєння цих елементів соціального досвіду дасть зростаючій особистості змогу не тільки ефективно функціонувати в суспільстві, успішно виконувати необхідні соціальні ролі, а й діяти самостійно, не просто „вписуватися” в соціальну систему, а й бути здатною змінити її на більш досконалу. У цьому випадку можна вести мову про вплив виховання на особистість у двох напрямках. По-перше, виховання готує її до життя, яким воно є поза межами школи-інтернату, до наявного порядку речей, але, по-друге, готує таким чином, що вона виявляється здатною робити свій внесок у цей порядок.

Отже, актуалізується значущість використання потенціалу позаурочної діяльності школи-інтернату, яка сприяла б формуванню в учнів системи соціальних цінностей, відповідального й усвідомленого ставлення до засвоєння та використання сукупності основних соціальних ролей.

Таким чином, позаурочна діяльність має бути спрямована не тільки на формування когнітивної складової виховання соціальної зрілості, а й на створення простору щодо становлення емоційно-ціннісної та поведінково-діяльнісної складової даного феномена;

урізноманітнення обстановки та форм соціального життя; створення розвиваючого середовища, яке максимально сприяє розширенню соціалізації у трьох основних сферах: діяльності, спілкуванні, самопізнанні; побудови взаємодії з вихованцями на основі педагогічної підтримки; широкого використання педагогічних форм і методів для комплексного впливу на розвиток усіх сфер і властивостей особистості: свідомості, почуттів, якостей і поведінки, які моделюють відносини, притаманні дорослому світові, що дозволить старшокласникам осмислювати, переживати їх складність і суперечливість, стимулює до обговорення різних соціальних проблем; спирається на прогресивні тенденції цього віку: прагнення щодо утвердження власних можливостей у спілкуванні з оточуючими, новими соціальними очікуваннями, готовність до засвоєння нових видів діяльності, бажання бути корисним суспільству, потребу зайняти гідне місце у взаємовідносинах із людьми.

Враховання змісту, потенціалу позаурочної діяльності школи-інтернату з виховання соціальної зрілості старшокласників, дає змогу визначити принципи організації та реалізації виховання у старшокласників шкіл-інтернатів соціальної зрілості. Принципи розглядаємо як вимоги, що висувуються соціальним середовищем до цього феномена й окреслюють простір його функціонування. Як зовнішні зв'язки принципи позначають спрямованість виховання, створюють основу для особистісного руху педагогів та учнів, зумовлюючи перетворення спланованого змісту виховної роботи на індивідуальне надбання кожної дитини.

Виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів має ґрунтуватися на принципах:

– соціальної відповідності (необхідність узгодженості змісту і методів вирішення соціальної ситуації, в якій організовується виховний процес). Завдання виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів мають бути зорієнтовані на реальні соціально-економічні умови і передбачати формування готовності вихованців до ефективного вирішення життєвих проблем. Умовами реалізації цього принципу є: орієнтація педагогічного процесу на можливості соціуму, врахування його найрізноманітніших чинників;

– життєвої ціннісно-сміслової творчої самодіяльності (становлення особистості вихованця як творця і проектувальника свого життя, який вміє приймати самостійні рішення, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни, має певну соціальну позицію, виявляє соціальну відповідальність, соціальну активність) реалізовується завдяки участі вихованців у вирішенні питань життєдіяльності колективу школи-інтернату, розвитку шкільного самоврядування; підтримки ініціатив, спрямованих на досягнення соціально значущих цілей; створення ситуацій прийняття старшокласниками самостійних рішень та відповідальності за їх виконання;

– суб'єкт-суб'єктної взаємодії (учасники виховного процесу мають виступати повноправними партнерами у процесі спілкування, беручи до уваги точку зору один одного, визнавати право на її відмінність від власної, узгоджувати свої позиції).

Реалізація цього принципу має сприяти налагодженню довірливих стосунків, формуванню почуття вдячності до педагога, зниженню психологічної напруги, що дозволить педагогу своєчасно підтримувати вихованця.

В основу процесу виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів нами було покладено гуманістичний та компетентнісний підходи.

Вагомий внесок у розробку теоретичних й методичних основ гуманістичного підходу зробили такі вчені, як (Ш. Амонашвілі, Я. Корчак, К. Роджерс, В. Сухомлинський та інші).

Гуманістичний підхід передбачає врахування особистісних якостей вихованця, зокрема таких, як: спрямованість особистості, ціннісні орієнтації, життєві плани, сформовані настановлення, домінуючі мотиви діяльності, світ потреб.

Вибудовуючи педагогічну діяльність, беручи до уваги базові потреби особистості, вихователь має уважно відслідковувати зміни, що відбуваються в особистісних якостях: спрямованість ціннісних орієнтацій, життєвих планів, поведінка, та оперативно коригувати процес виховання, орієнтуючи його на задоволення особистісних потреб дітей.

Гуманістичний підхід базується на розумінні, визнанні та прийнятті вихованця. Ці ж самі компоненти повинні бути введені в структуру відносин вихованця з педагогом. Дитина зіштовхується з проблемами розуміння, визнання і сприйняття свого вихователя. Накладені один на одного, ці системи створюють складну структуру педагогічних стосунків [2, с. 59].

Реалізація гуманістичного підходу передбачала дотримання педагогами шкіл-інтернатів таких правил: ставитися до дитини як до найвищої цінності, сприяти виявленню взаємної відкритості, відвертості; допомагати вихованцю зрозуміти власну цінність через відчуття довіри, поваги, любові, розвиток у нього почуття власної гідності; виявляти турботу і любов до дитини; відмовитися від моралізування, замінивши його спільним з вихованцем вирішенням складних життєвих проблем, розвивати у дитини здібності конструювати соціально цінну діяльність; уникати навішування ярликів; бути щедрими на заохочення, скупими на осуджування; розширювати поле ухвалення самостійних рішень, реалізації вибору, надавати можливість конструювати діяльність, відносини з іншими.

Вагомий внесок у розробку теоретичних й методологічних основ компетентнісного підходу зробили вчені (І. Бех, І. Єрмаков, І. Дикун, Є. Павлютенко, Л. Сохань, О. Овчарук, А. Хуторський та інші). Характеризуючи компетентнісний підхід до виховання соціальної

зрілості старшокласників шкіл-інтернатів спираємося на визначення компетентності, як досвідченості суб'єкта у певній життєвій сфері.

У 2002 р. Міжнародна комісія Ради Європи запровадила поняття компетентності як здатності задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти і виконувати поставлені завдання; визначила ключові компетентності – поєднання взаємопов'язаних ставлень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань, умінь, усього того, що може мобілізувати до дії [3, с. 103].

Ключові компетентності для успішного життя та функціонування в суспільстві охоплюють: автономну дію (здатність захищати та піклуватися про відповідальність, права, інтереси та потреби інших; здатність складати та здійснювати особисті проекти; здатність діяти у значному (широкому) контексті); інтегративне використання засобів (здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку, тексти; здатність використовувати знання та інформаційну грамотність; здатність застосовувати (нові) інтегративні технології); вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах (здатність успішно взаємодіяти з іншими; співпрацювати; вирішувати конфлікти) [4, с. 27].

Ґрунтуючись на внутрішньому змісті ключових компетентностей, визнаному в європейських країнах, українські дослідники розробили узагальнену класифікацію головних переліків ключових компетентностей, які розподілилися за трьома основними блоками (ключовими групами компетентностей) соціальні, мотиваційні та функціональні компетентності [5, с. 26].

У контексті нашого дослідження на увагу заслуговує перший з відокремлених блоків – соціальні компетентності, пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості, її цінностями. До цього блоку належать такі компетентності, як: вміння розв'язувати конфліктні ситуації, оцінювати соціальну ситуацію та робити вибір, здатність до співпраці, вміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях, навички взаєморозуміння, комунікативні навички, вміння виконувати сукупність соціальних ролей, соціальні й громадянські цінності та вміння та ін.

Використання компетентнісного підходу до виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів передбачає:

1. Формування практичних умінь вихованців свідомо й відповідально залучатися до системи соціальних відносин.
2. Готовність до сімейного життя, до побудови власної сім'ї на основі усвідомленої материнської та батьківської позиції.
3. Розвиток різноманітних здібностей вихованців, їх підготовку до вибору професії.
4. Оволодіння школярами уміннями самостійно реалізовувати свої плани, відстоювати громадянську і моральну позицію.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Перспективним вважаємо

вивчення: взаємозв'язку навчально-виховної та позаурочної діяльності у вихованні соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів.

Список використаної літератури

1. Краевский В. В. Методология педагогики. Новый этап. / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. – Академия, 2006. – 400 с.
2. Подласый И. П. Курс лекций по коррекционной педагогике / Иван Павлович Подласый. – М. : Владос, 2003. – 352 с.
3. Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.
4. Компетентностный подход в педагогическом образовании : Коллективная монография / под ред. В. А. Козырева, Н. Ф. Родионовой. – СПб. – 2004. – 392 с.
5. Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.

Канишевська Л. В. Концептуальні засади проблеми виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності

У статті розглядаються концептуальні засади проблеми виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: обґрунтовано принципи (соціальної відповідності, життєвої ціннісно-сислової творчої самодіяльності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії), підходи (гуманістичний та компетентнісний) щодо виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів.

Ключові слова: концептуальні засади, соціальна зрілість, старшокласники, загальноосвітня школа-інтернат, позаурочна діяльність.

Канишевская Л. В. Концептуальные основы проблемы воспитания социальной зрелости старшеклассников школ-интернатов во внеурочной деятельности

В статье рассматриваются концептуальные основы проблемы воспитания социальной зрелости старшеклассников школ-интернатов во внеурочной деятельности: обоснованы принципы (социального соответствия, жизненной ценностно-смысловой творческой самодетельности, субъект-субъектного взаимодействия), подходы (гуманистический, компетентностный) воспитания социальной зрелости старшеклассников школ-интернатов.

Ключевые слова: концептуальные основы, социальная зрелость, старшеклассники, общеобразовательная школа-интернат, внеурочная деятельность.

Kanishevska L. V. Conceptual Principles of the Problem of Boarding School Senior Pupils' Social Maturity Developing in Extracurricular Activities

The article deals with the conceptual principles of the problem of boarding school senior pupils' social maturity developing in extracurricular activities: the principles of social conformity, vital value-semantic creative self-activity, subject-subject interaction and approaches – humanistic and competence are substantiated.

Key words: conceptual principles, social maturity, senior pupils, comprehensive boarding school, extracurricular activities.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н. Кравченко Т. В.

УДК 37.013.42

Н. А. Коношенко

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА
ПРОБЛЕМА**

Процес інтеграції України в європейський та світовий інформаційний простір зумовлює динамічні соціально-політичні перетворення в багатьох галузях економіки нашої країни, особливо в освіті. Зростаючі потреби в спілкуванні між людьми з різними мовами та культурними традиціями вимагають впровадження нових підходів, навчально-виховних систем, форм і методів навчання й виховання, які б відповідали потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей, створенню у навчально-виховному процесі умов, що виховували б суб'єктність як головну рису особистості сучасної людини. Соціалізація індивіда й реалізація його якостей та результатів діяльності відбувається також через спілкування як вроджену потребу людей. Це й викликає ту увагу, яка приділяється спілкуванню науковцями з давніх часів і до наших днів.

Зокрема, вихованню колективізму в учнів у процесі навчально-виховної діяльності присвятили свої праці О. Киричук, Т. Конькова, Л. Солодкова; дослідження формування гуманних стосунків школярів розкрито в роботах Л. Зінченко, В. Киричок, В. Коротяєвої; організацію співробітництва та взаємодії в навчально-пізнавальній діяльності досліджували Н. Поліванова, Н. Репкіна; питання становлення відносин між учителем та учнем у процесі спілкування розглядали